

REVISTA ▶ REPORTATGE

L'associació Espais escrits i el monestir de Montserrat han donat forma a la primera ruta literària que proposa passejar per diversos espais del santuari llegint o escoltant què han dit divuit poetes i escriptors catalans sobre Montserrat, a partir de conceptes com la introspecció, la llengua i la feminitat. **Per Toni Mata i Riu (text) i Mireia Arso (fotografia)**

Montserrat

CAMINAR ESCOLTANT LA VEU DELS POETES

Podem esperar de poetes com Verdaguier i Maragall versos laudatoris de l'espiritualitat que desprenen el santuari de Montserrat i la icònica marededeu negra que dia rere dia crea cues de visitants que la volen venerar. Però, què ens diuen autors com Pla, Capmany i, fins i tot, algú tan juganer com Brossa quan s'apropen a la mística de la muntanya? Una ruta literària creada aquest estiu conjuntament per l'entitat Espais escrits-Xarxa del Patrimoni Literari Català i el monestir de Montserrat ens permet llegir i escoltar les paraules que li van dedicar divuit autors de la talla dels esmentats i altres com Espriu, Carner, Leveroni, Garcés, Peruchó, Albertí Guimerà. El títol de l'itinerari surt d'un vers del Virolai de Verdaguier: *Amb vostre nom comença nostra història*.

«Montserrat té molt patrimoni i vam pensar que seria una bona idea crear unes rutes, perquè la literatura dels nostres autors clàssics, portada al present, ens diu moltes coses», explica Teresa Macià, secretària d'Espais escrits, directora del Programa d'activitats del Museu d'Història de Barcelona i una persona que coneix bé la idiosincrasia i el potencial de Montserrat perquè hi va treballar entre el 1993 i el 2006. «Hi vaig entrar fent un inventari de les llànties votives de la basílica, que s'havien de restaurar, i després vaig treballar al museu i al departament de cultura», afegeix.

L'itinerari proposat es pot seguir a través de la web mapaliterari.cat i d'un llibret que està a la venda per 2 euros a les botigues del santuari: consta de vuit punts d'interès com la nau central de la basílica de Santa Maria, el mirador dels Apòstols i el cambril, en cadascun dels quals es proposen una o més lectures –fins a totalitzar-ne 23– de 18 autors cabdals de la literatura catalana.

«Hem volgut destacar la universalitat dels

QUÈ CAL SABER

Una ruta integrada en un projecte de gran abast sobre la literatura catalana

► Teresa Macià, Mireia Munmany i Carme Torrents, integrants de la junta de l'entitat Espais escrits, són les responsables del disseny de la ruta, que entra a formar part del Mapa Literari que ja té 68 itineraris. La creació d'aquest recorregut ha tingut l'assessorament del professor emèrit de la UVic-UCC Ramon Pinyol. Tres dels textos que formen part de la ruta montserratina són cançons que s'han pogut incloure en el projecte gràcies a la col·laboració amb l'espai virtual Música de Poetes.

textos partint del fet que hi ha molts poetes que han parlat de Montserrat i que allò que deien és ben vigent», indica Macià: «Hauríem pogut fer una ruta que busqués l'epopeia, la dimensió profètica, la poesia ampul·losa, carregada, però hem volgut destacar aquells textos que ens connecten amb qüestions molts presents avui en dia com la pau, la llibertat i la sostenibilitat». Enfront de la grandiloqüència, «la senzillesa, les coses petites, i elements que ens transmeten tot això com el silenci, la boira...».

Actors i cantants al servei de la causa

La versió sonora de la ruta té la recitació dels actors i rapsodes Lluís Soler, Nú Miret, Montse Vellvehí i Odile Arqué, i la interpretació musical de l'Escolania de Montserrat (Virolai) i Marina Rossell (*L'emigranti La Santa Espina*). Excel·lents companys de viatge per a un trajecte que comença a la plaça de Santa Maria, entra a la basílica (nau central, cambril), s'atura al claustre gòtic i davant el Sant Jordi de l'escultor Josep Maria Subirachs i transita pel passeig de l'Escolania, el mirador dels Apòstols i el camí

Panoràmica de la plaça de Santa Maria, amb la inconfusible morfologia montserratina al fons

del Degotalls. Vuit escenaris i 23 textos que conviden a anar més enllà dels fragments suggerits per descobrir l'obra sencera. Com, per exemple, la *Corona literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat* del 1956, un llibre amb què diversos autors catalans van contribuir a la commemoració dels 75 anys del patronatge de la Verge coneguda popularment com la Moreneta.

«Volem apropar-nos al patrimoni literari i reinterpretar-lo en clau del segle XXI», apunta Macià. Per aquest motiu, els 23 textos s'agrupen en mitja dotzena d'ítems temàtics. L'experiència de tretze anys de treball al voltant de la divulgació de les lletres catalanes permet a Espais escrits constatar que «els nostres clàssics encara interessin».

Feminitat, llengua, inspiració

La mirada femenina de Maragall –molt més notòria que la d'algunes dones–, adverteix Macià, que identifica la muntanya amb la fecunditat de la dona, inicia el recorregut i també s'expressa amb els versos de Rosa Leveroni sobre la infantesa –«Torneu-me el cor d'infant per dir-vos Mare»– i els de Maria Aurèlia Capmany que invoquen la natura montserratina com a sinònim de «veritat».

La guerra i l'exili són presents en la *Destructió de Montserrat* de Verdaguier, que remet a l'incendi del 1808, la *Cançó de vetlla* de Clementina Arderiu, *A la Verge de Montserrat* de Víctor Balaguer, i el *Montserrat* d'Artur Bladé que, amb versos com «Entre el boix i l'alzina... / El món ha fet un gir / i ara és un hospital el monestir», recorda la seva estada a l'Hospital de Sang de Montserrat per fer-hi de practican durant la guerra, abans d'haver d'emprendre el camí de l'exili el 1939.

Sobre la llengua, podem llegir les reflexions poètiques de Joan Perucho, Tomàs Garcés i Salvador Espriu, que a *Oració al Senyor Sant Jordiva* escriu: «Ajuda'ns a merèixer / la pau / i salva la parla / de la gent / catalana. / Amén». Unes paraules de preocupació que prenen clamorosa vigència en un moment de debat intens sobre la salut de la llengua catalana.

L'itinerari visita vuit espais del santuari montserratí com la nau central de la basílica de Santa Maria, el cambril, el claustre gòtic i el mirador dels Apòstols

Des del web o amb un llibret, es poden escoltar i llegir poemes i proses d'autors com Verdaguier, Guimerà, Espriu, Albert, Leveroni, Capmany, Brossa i Peruchó

El concepte de la introspecció ens apareix en quatre poemes de Carner, Verdaguier, Caterina Albert i Joan Brossa. Del verb sempre provocatiu d'aquest darrer en podem gaudir al poema *El Montserrat*, del 1950, que encapçala citant Torras i Bages: «Catalunya serà cristiana o no serà». I, després, manifesta que «Aquí xarrupen la sang els confessors i la banca, / i troben gust als sermons amb deix i flors i / violes». Un punt de vista realment diferent emesa per un artista que no tenia pèls a la llengua.

La clau de la devoció popular per Montserrat és la seva capacitat simbòlica, una qüestió de la qual tracten les peces de Jaume Collell, Àngel Guimerà, Josep Pla, Josep Maria de Sagarra i Joan Peruchó. Cinc noms de primera fila de la literatura catalana del segle XX. «Un gegant hi ha a Catalunya / sobre terra agenollat; mans i dits aixeca enlaire, / que el gegant és Montserrat», va rimar el dramaturg Guimerà al poema *Postals*.

Els tres darrers textos que proposa la ruta són les tres cançons abans esmentades, que s'agrupen sota l'eix temàtic de Montserrat com a font d'inspiració. Ja ho expliciten els versos del Virolai: «Il·lumineu la catalana terra, guieu-nos cap al cel».

Dues visitants consulten el llibret de la ruta a l'interior de la basílica de Santa Maria

EL PROJECTE TÉ DUES RUTES MÉS

Tot i algunes propostes anteriors inserides en llibres, fins ara no hi havia cap ruta organitzada al voltant d'una pàgina web i amb un opuscle que permet caminar d'un punt a un altre i aturar-se per escoltar o llegir els textos que se suggereixen. Ho explica Montse Mur, responsable d'Atenció al visitant del monestir, valorant el fet que aquesta iniciativa permet una aproximació a Montserrat diferent de les visites turístiques convencionals. «L'itinerari va adreçat al públic català, que és el més fidel i el que repeteix l'estada», afegeix, alhora que puntualitza que «és la primera ruta en què participem directament».

El projecte, però, encara té dos pilars més: el 2020 està previst que s'estreni una segona ruta, i no es descarta que també es faci el mateix amb la tercera i última de les tres previstes que formen part del pla inicial. Tal com explica Teresa Macià, secretària de l'entitat Espais escrits, «la següent, que ja està força enllestida, té com a fil argumental la natura, i anirà cap a Sant Miquel amb inici a la plaça Abat Oliba i el torrent de Santa Maria». El títol serà *Un somni fet muntanya*, segons apunta Macià. Pel que fa al tercer recorregut, «el tema serà l'espiritualitat, amb un espai tan emblemàtic com la Santa Cova».

Teresa Macià, que va treballar durant més d'una dècada a Montserrat, explica que «Espais escrits és una xarxa del patrimoni literari català, i el mapa literari és un dels seus projectes». La iniciativa va néixer el 2006 amb la voluntat de divulgar el coneixement de la literatura catalana, «sempre amb el benentès que parlem dels autors que ja són morts».

La junta directiva d'Espais escrits està formada per vuit dones que treballen en institucions dedicades a la promoció literària i cultural d'arreu de Catalunya: Anna Aguiló (Fundació Josep Pla), presidenta; Isabel Graña (Espai Betúlia), vicepresidenta; Teresa Macià (Casa Verdaguier de literatura), secretària; Teresa Costa (Ajuntament de Santa Cristina d'Aro), tesorera; i les vocals Maria Choya (Fundació Palau), Anna Perera (càtedra de Patrimoni Literari M. Àngels Anglada-Carles Fages de Climent UdG), Fina Anglès (ruta Mir-Manent,

Natura i espiritualitat són els eixos sobre els quals pivotaran els dos nous itineraris que s'estan preparant. El primer es presentarà l'any vinent

Ajuntament de l'Aleixar) i Judith Barnés (Fundació Joan Brossa).

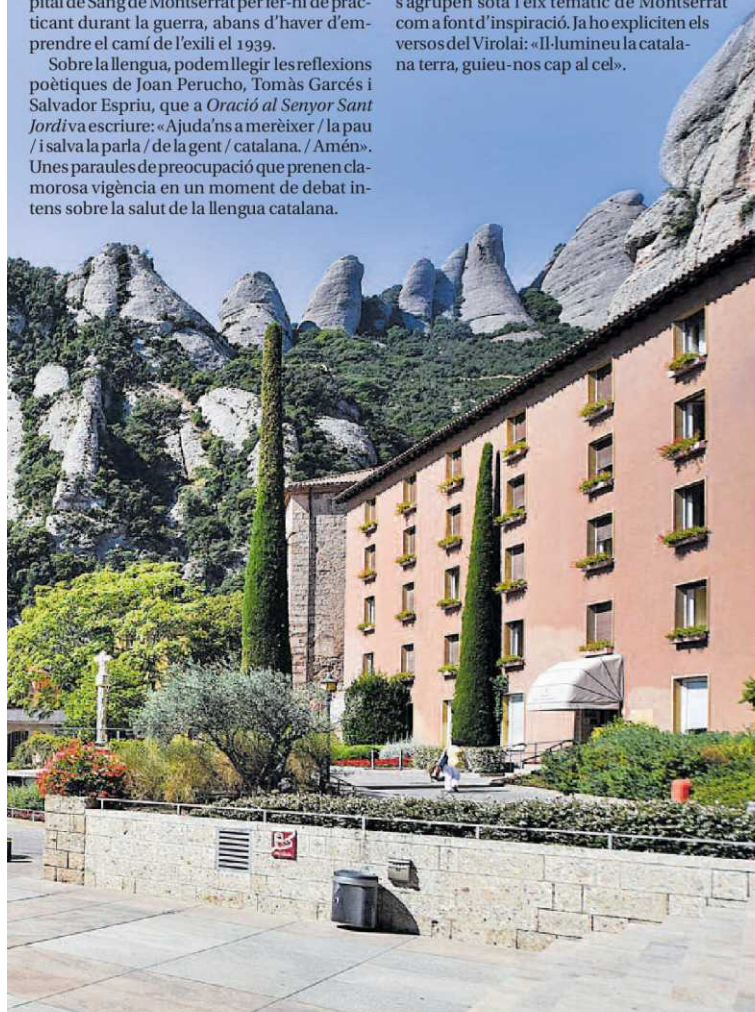
«Una de les nostres intencions és que deixem de veure els autors clàssics com una cosa del passat», apunta Macià: «No hem de pensar que Verdaguier és un capellànet que explica coses d'Església, sinó com un escriptor que ens interpel·la en qüestions ben presents avui en dia».

Tot i el seu caràcter privat, Espais escrits actualment té un centenar de col·lectius i entitats associades, des de biblioteques i ajuntaments fins a centres d'estudis i cases-museu, entre d'altres. «La difusió que fan totes aquestes institucions és vàlida, però també ens agrada fer les nostres propostes per ensenyar com creiem que es poden fer les rutes per tal que siguin una cosa viva i no tan sols plantar-se davant de la casa d'un autor».

Un mapa per deixar córrer el temps

Per als amants de la literatura i totes aquelles persones amb inquietuds i neguits culturals, visitar la pàgina mapaliterari.cat és una proposta atractiva i llaminera. Després de tretze anys d'activitat, el mapa ja conté dos milions de fragments d'obres literàries i un important contingut de materials multimèdia. «Creiem que, per als professors, és una eina molt potent», assegura Macià.

Bussejant pel mapa, es pot accedir a les paraules que Foix va dedicar a la comarca del Solsonès així com a les impressions d'Aurora Bertrana a la Polinèsia. Un cabdal extens de cites inunda no tan sols el territori català –com és d'esperar– sinó també altres punts del planeta, una demostració de la universalitat de la literatura catalana. Des d'aquesta pàgina, es pot apropar la lupa fins al monestir de Montserrat i consultar tota la informació i els textos literaris de la ruta *Amb vostre nom comença nostra història*.

ELS VUIT PUNTS DE L'ITINERARI

Joan Maragall

PLAÇA DE SANTA MARIA

Punt de trobada d'homes i dones d'arreu del món

► La plaça principal del santuari, l'agora on conflueixen cada dia persones vingudes d'arreu del món, és l'espai on la ruta proposa gaudir de *Montserrat*, un text datat abans del 1909 del poeta Joan Maragall (1860-1911). Aquesta peça forma part d'un recull de proses i poemes publicat el 1909 per Dalmau Carles, la majoria il·lustrats per Joaquim Renart. L'escrit de Maragall és un lloança a la Verge -una de les marededeus més populars del país- i a la feminitat de l'abadia benedictina: «I la divinitat d'aquest santuari serà dona, perquè tota aquesta muntanya té un no sé què de femení. La seva grandiositat imposa, però no aterra; la forma i agrupació de les seves penyes semblen divines fantasies de dona, i en tota ella hi regna una certa gràcia femenina».

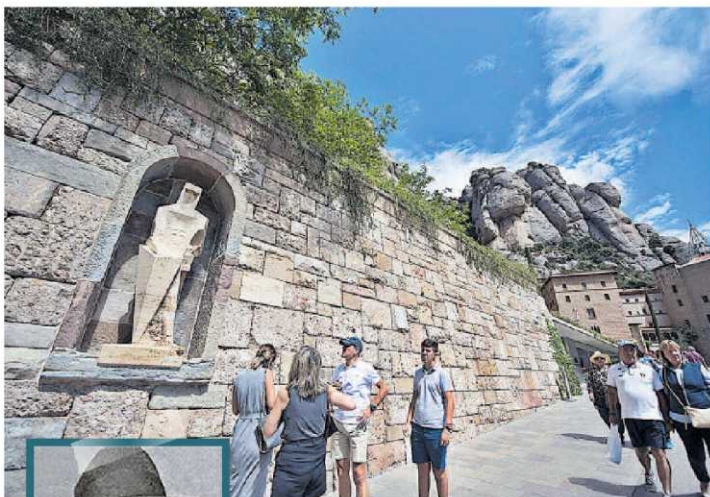

Joan Maragall

CAMBRIL

Espai de recolliment interior després de visitar la marededeu

► La figura de Joan Maragall també ens acompanya a l'interior del cambril, que el visitant pot contemplar després de veure la marededeu en el recorregut per l'interior de la basílica. En aquest espai de silenci i reflexió, podem llegir el poema *A la Mare de Déu de Montserrat*, que pertany a la segona etapa de la seva trajectòria poètica. La peça és d'entre 1895 i 1898 i es va incloure al llibre *Visions & cants* publicat el 1900.

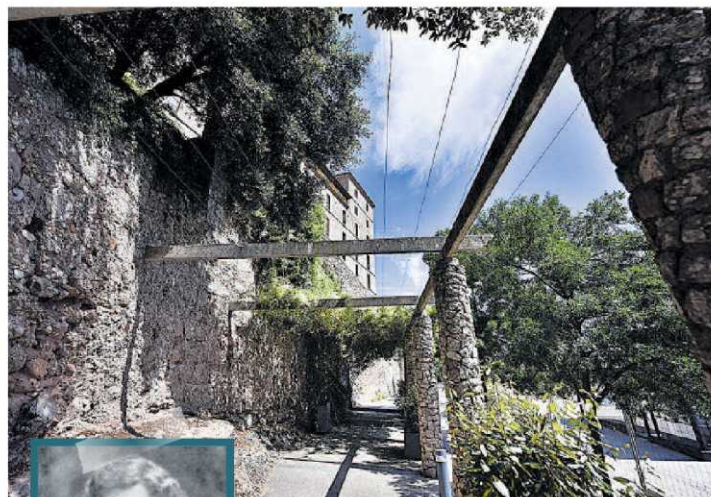

Tomàs Garcés

SANT JORDI

Un Sant Jordi de pedra que atrapa la mirada del visitant

► El joc de contrastos entre els volums buits i plens destaca en la contemplació de l'escultura dedicada a sant Jordi, creada per l'artista Josep Maria Subirachs, que llueix a la plaça de Santa Maria, a pocs metres de l'entrada del museu. Un dels textos que la ruta convida a conèixer davant d'aquest punt és el poema sense títol que Tomàs Garcés (1901-1993) va aportar al volum coral *Corona literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat*, que es va publicar el 1956 amb motiu de la commemoració dels 75 anys de la proclamació de la Verge montserratina com a patrona de Catalunya. En un passatge de l'obra, el poeta barceloní escriu: «Servo, només, per sempre / sota la volta blava / la llengua de la mare, / la fe del meu passat / Mare de Catalunya, / Verge de Montserrat».

Caterina Albert

PASSEIG DE L'ESCOLANIA

La tranquil·litat d'un espai ombrivol sota el sol

► «Com la corona de la terra / fibla l'atzur el Montserrat, / i cada pic de l'alta serra / queda del cel aureolat». Aquests versos en lloança de l'espiritualitat de l'indret van ser escrits per Caterina Albert -Victor Català- (1869-1966) per a l'edició del llibre *Corona literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat*, que va sortir l'any 1956 per commemorar el 75è aniversari de la coronació de la Verge com a patrona del país. Per a l'ocasió, l'autora de *Solitud* va compondre un poema -*La corona*- laudatori de la mística de la muntanya. Un text suggerit per llegir sota l'ombra de les porxades del passeig de l'Escolania i amb un component patriòtic tal com palesen aquests versos: «Tingui la sort pròxima o llunya, / si l'encapçala el Montserrat, / ningú li lleva a Catalunya / son signe august de majestat».

**Maria
Aurèlia
Capmany**

NAU CENTRAL DE LA BASÍLICA

Un escenari imponent per a la comunitat dels cristians

► El centre de la vida litúrgica de Montserrat és la basílica de Santa Maria, un edifici del segle XVI que va ser restaurat al XIX per Puig i Cadafalch després de l'incendi del 1808 causat per l'exèrcit francès. En aquest punt, la ruta proposa dues lectures: *Invocació* (1929), de Rosa Leveroni; i una peça sense títol de Maria Aurèlia Capmany (1918-1991) escrita el 1956 per al volum *Corona literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat*, publicat amb motiu del 75è aniversari del patronatge de la Mare de Déu. Un grup de literats van voler adreçar-se a la *Moreneta* i Capmany ho va fer «per demanar-vos que em sigui atorgada la virtut de la veritat». La polifacètica autora va escriure: «Verge Maria, Vós que sense màcula de mentida, atorgueu-me la força per no tenir por de la veritat».

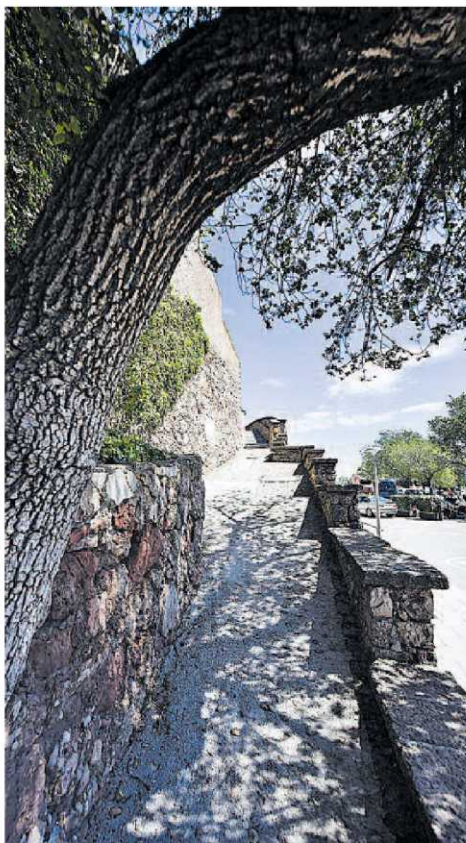

**Jacint
Verdaguer**

CLAUSTRE GÒTIC

Un racó de bellesa serena al costat de la multitud

► Des de la plaça de Santa Maria, mirant al monestir, a l'esquerra hi ha mig claustre gòtic que remet a l'època medieval. En el cant XIII de *Legenda de Montserrat*, Verdaguer (1845-1902) rememora la destrucció del 1808, quan «lo foc ha de passar-ne com infernal escombra, / del monestir i ermites no en restarà ni l'ombra, / dels boscos ni ram verd». I esmenta «lo mistic claustre gòtic» com una altra víctima del bàrbar incendi.

**Àngel
Guimerà**

CAMÍ DELS DEGOTALLS

L'esplendor de la natura acompanya l'excursionista resseguint la muntanya

► Sabien que el text de *La Santa Espina*, una de les cançons emblemàtiques de la catalanitat, és d'Àngel Guimerà (1845-1924)? La ruta proposa escoltar tres peces musicals, entre les quals aquest clàssic del 1907, interpretat per Marina Rossell. Tal com diu la peça: «Som i serem gent catalana / tant si es vol com si no es vol, / que no hi ha terra més ufana / sota la capa del sol».

**Josep
Pla**

MIRADOR DELS APÒSTOLS

La majestuositat de les vistes és un regal per al visitant

► La prosa de Josep Pla (1897-1981) va tocar infinitat de temes i, és clar, no va ser aliena a la seva grafomania. Del 1971 data el llibre *Guia de Catalunya*, on l'escriptor de Palafrugell va dedicar unes paraules a la muntanya i a la seva dimensió simbòlica. «Montserrat és una muntanya superba, d'una geologia curiosíssima, d'una suscitatció constant de sorpreses. És una gran muntanya que, contemplada des de tots els punts cardinals, produeix un efecte sensacional». A més de centrar la seva atenció en la descripció geogràfica de l'indret, Pla va explicar que «Montserrat deixaria d'ésser allò que és si no continuava essent, si no fos, cada dia més, explícitament, el llampurneig més elevat de l'espiritualitat d'un poble que venera la Moreneta i que es troba lligat a Montserrat».